

TRANSGRANIČNA SARADNJA SRBIJE I SUSEDNIH ZEMALJA U OBLASTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE I OČUVANJA PRIRODNIH RESURSA: IZAZOVI I PERSPEKTIVE

Andrijana Stanković¹

Apstrakt: Projekti transgranične saradnje su esencijalan deo pregovora Srbije za ulazak u Evropsku uniju i saradnje sa susednim zemljama u suočavanju sa izazovima u brojnim oblastima sa kojima se susreću. U fokusu programskog perioda 2021-2027 godine pretežno su projekti koji se bave klimatskim promenama i očuvanjem životne sredine, kako bi doprineli zajedničkim ciljevima Evropskog zelenog plana. U samom radu istražuju se primeri transgranične saradnje u cilju zaštite životne sredine i očuvanja prirodnih resursa. Kroz analizu konkretnih studija slučaja, definišu se izazovi i perspektive ove saradnje u kontekstu savremenih ekoloških problema. Fokus je svakako na identifikaciji ključnih elemenata uspešnih inicijativa, kao i na preprekama koje se javljaju u implementaciji i održavanju transgraničnih projekata zaštite životne sredine. Posebna pažnja posvećuje se razmatranju potencijalnih rešenja za prevazilaženje izazova, uključujući unapređenje institucionalnih mehanizama, jačanje saradnje između različitih aktera i korišćenje inovativnih tehnoloških i metodoloških pristupa. Cilj rada jeste pružanje uvida u različite strategije i pristupe koje Srbija i susedne zemlje mogu primeniti kako bi unapredile svoju transgraničnu saradnju u zaštiti životne sredine, doprinoseći tako održivoj budućnosti regiona.

Ključne reči: transgranična saradnja, zaštita životne sredine, Evropski zeleni plan

CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN SERBIA AND NEIGHBORING COUNTRIES IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND NATURE CONSERVATION: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Abstract: Cross-border cooperation projects are an essential part of Serbia's negotiations for accession to the European Union and cooperation with neighboring countries in addressing challenges in various areas they face. The focus of the 2021-2027 programming period is predominantly on projects dealing with climate change and environmental conservation, to contribute to the common goals of the European Green Deal. This paper explores examples of cross-border cooperation aimed at protecting the environment and conserving natural resources. Through the analysis of specific case studies, the challenges and perspectives of this cooperation are defined in the context of contemporary ecological issues. The focus is certainly on identifying key elements of successful initiatives, as well as on the obstacles that arise in the implementation and maintenance of cross-border environmental protection

¹ Univerzitet u Beogradu - Geografski fakultet, Studentski trg 3/III, 11000 Beograd, Srbija;
stankovicandrijana77@gmail.com; ORCID: 0009-0003-8119-4299

Transgranična saradnja Srbije i susednih zemalja u oblasti zaštite životne sredine i očuvanja prirodnih resursa: izazovi i perspektive

projects. Special attention is paid to considering potential solutions to overcome challenges, including improving institutional mechanisms, strengthening cooperation between different stakeholders, and utilizing innovative technological and methodological approaches. The aim of the paper is to provide insights into the various strategies and approaches that Serbia and neighboring countries can apply to enhance their cross-border cooperation in environmental protection, contributing to the sustainable future of the region

Keywords: cross-border cooperation, environmental protection, European Green Deal

UVOD

Nakon podnošenja zahteva za članstvo u Evropskoj uniji 2009. godine, Srbija je stekla status kandidata 2012., dok su pregovori o samom pristupanju ovoj zajednici počeli 2014. godine. Jedno od značajnih poglavlja u toku pregovora je i poglavlje 27, koje se tiče životne sredine, kvaliteta i zaštite iste kao i klimatskih promena, a koje je otvoreno pre nekoliko godina – tačnije, u decembru 2021. godine (EU projekti u Srbiji, 2024).

Ispunjavanje svih zahteva koje nalaže ovo poglavlje i rešavanje pitanja očuvanja životne sredine, zahteva posvećenost institucija, kontinuirani rad, transparentnost, jak zakonski okvir i ulaganja. Evropska unija je od trenutka otvaranja poglavlja, pa sve do danas, zajedno sa Srbijom na njenom putu do promena. O tome svakako svedoče ulaganja od strane same Evropske unije – skoro šest stotina miliona evra koje su donirane u životnu sredinu, dok je sama država do sada uložila polovinu od te sume. Mnogobrojni sprovedeni projekti uključuju poboljšanje kvaliteta vazduha, vode i zemljišta – kroz usvajanje Nacionalnog programa za zaštitu vazduha, stanice za praćenje kvaliteta vazduha, postrojenja za čišćenje otpadnih voda u mnogim gradovima, izgradnju regionalnih deponija, ali i rad sa civilnim sektorom zaštite, podizanjem svesti građana kroz medije itd.

„Evropski zeleni dogovor“ postavlja okvir za evropsku zelenu tranziciju i često uključuje transgranične aspekte, jer mnogi ekološki problemi prelaze nacionalne granice. Kako proističe iz Evropskog dogovora, „Zelena agenda za Zapadni Balkan“ strateški obuhvata regionalnu saradnju između zemalja Zapadnog Balkana u cilju usklađivanja sa evropskim ekološkim standardima. Uključuje projekte koji često imaju transgraničnu dimenziju, jer rešavanje ekoloških problema kao što su zagađenje voda, vazduha, i upravljanje otpadom zahteva saradnju između susednih zemalja koje dele iste ekološke resurse.

Inicijativu „EU za zelenu agendu u Srbiji“ pokrenuli su 2021. godine Delegacija Evropske unije i Ministarstvo zaštite životne sredine Srbije, s ciljem da podrže efikasnu implementaciju Zelene agende za Zapadni Balkan i njenog Akcionog plana. Ova inicijativa ima za cilj tri ključne aktivnosti podršku politici i izgradnju kapaciteta, pilot projekte za podršku zelenoj tranziciji i povećanje broja uspešnih investicija. Platformu „EU za zelenu agendu u Srbiji“ sprovodi Program ujedinjenih nacija za razvoj (United Nations Development Programme) u saradnji sa Ambasadom Švedske i Evropskom investicionom bankom (EIB), Švajcarske i Srbije (EU projekti u Srbiji, 2024).

U ovom kontekstu, transgranična saradnja Srbije sa susednim zemljama postaje sve značajnija. Ova saradnja omogućava zajedničko rešavanje problema zaštite životne sredine i očuvanja prirodnih resursa, koristeći sinergiju regionalnih inicijativa i projekata. Kroz različite programe i projekte, Srbija i njeni susedi rade zajedno na poboljšanju kvaliteta vazduha, vode i zemljišta, upravljanju otpadom i borbi protiv klimatskih promena.

PARTICIPACIJA SRBIJE U TRANSGRANIČNOJ SARADNJI

Republika Srbija deo je brojnih projekata i programa koji tretiraju tematiku očuvanja i zaštite životne sredine, klimatskih promena i održive budućnosti. Transgranični projekti posvećeni su rešavanju konkretnih problema, imaju definisane specifične zadatke i često

imaju precizno definisani vremenski horizont, odnosno predviđen period tokom kojeg bi trebalo da se radi na rešavanju problema i postizanju ciljeva. Sa druge strane, programi prekogranične saradnje imaju širi obuhvat, ciljeve koji se odnose na nekoliko različitih segmenata, dužeg su vremenskog obuhvata i nude strateška rešenja. Programi obično obuhvataju nekoliko manjih projekata, od kojih svaki dalje ima specifičnije zadatke i akcione planove.

Kada govorimo o programima u oblasti životne sredine, može se, za potrebe ovog rada, izdvojiti nekoliko onih u kojima Srbija ima svoju ulogu i čiji je deo:

- Dunavski transnacionalni program (Danube Transnational Programme);
- Cross-border Cooperation Programme Serbia-Bulgaria (Program prekogranične saradnje Srbija-Bugarska);
- Jadransko-Jonski Transnacionalni program (Adriatic-Ionian Transnational Programme);
- Program prekogranične saradnje Srbija - Severna Makedonija: Manje otpada, manje rizika, više zdravlja (Cross-border Cooperation Programme Serbia - North Macedonia - Less Waste, Less Risk, More Health);
- Program prekogranične saradnje Srbija - Severna Makedonija: Poboljšanje i zaštita zdravlja ljudi i životne sredine smanjenjem rizika od zagađenja kroz efikasno upravljanje otpadom (Cross-border Cooperation Programme Serbia - North Macedonia - Improving and Protecting Human Health and the Environment by Reducing Pollution Risks through Efficient Waste Management).

Svaki od ovih programa ima svoj širi obuhvat i sastoji se od više manjih projekata, sa preciznije definisanim ciljevima, smernicama i zadacima. Konkretno Program prekogranične saradnje Srbija-Bugarska je deo IPA II programa i fokusira se na jačanje prekogranične saradnje između Srbije i Bugarske. Ciljevi uključuju unapređenje ekonomske i socijalne kohezije, zaštitu životne sredine, razvoj održivog turizma, i jačanje kapaciteta lokalnih zajednica (EU, Program prekogranične saradnje Srbija-Bugarska, 2024)

Takođe, Program prekogranične saradnje Srbija-Makedonija takođe spada u IPA II programe i ima za cilj unapređenje saradnje između Srbije i Severne Makedonije. Projekti u okviru ovog programa fokusiraju se na smanjenje rizika od zagađenja, poboljšanje kvaliteta života, razvoj infrastrukture i promociju socijalne kohezije (EU, Program prekogranične saradnje Srbija-Makedonija, 2024).

Dunavski transnacionalni program i Jadransko-Jonski transnacionalni program su programi koji obuhvataju više zemalja i regiona i finansiraju se kroz druge instrumente Evropske unije, kao što su Evropski fond za regionalni razvoj (ERDF) i Kohezioni fond. Ovi programi se fokusiraju na širu transnacionalnu saradnju i razvoj zajedničkih projekata između više zemalja.

IZAZOVI I PERSPEKTIVE

Učešće Srbije u različitim prekograničnim programima i projektima donosi značajne koristi, ali i brojne izazove. Kako bi Srbija efikasnije iskoristila ove prilike i unapredila svoj položaj u regionu, neophodno je identifikovati ključne prepreke koje ometaju uspešnu implementaciju ovih inicijativa, kao i strategije za njihovo prevazilaženje. U nastavku su navedeni glavni izazovi sa kojima se Srbija suočava, kao i moguća rešenja koja bi mogla doprineti boljoj realizaciji prekograničnih projekata:

Usaglašavanje sa zakonodavstvom Evropske unije - Srbija se suočava s izazovima u usklađivanju svojih zakona i propisa sa standardima Evropske unije. Ovo uključuje potrebu za ažuriranjem nacionalnog zakonodavstva kako bi se uskladilo sa evropskim pravilima i

Transgranična saradnja Srbije i susednih zemalja u oblasti zaštite životne sredine i očuvanja prirodnih resursa: izazovi i perspektive

normama. Dalje unapređenje pravnog okvira i administrativnih kapaciteta može se postići kroz kontinuiranu obuku i edukaciju zaposlenih u relevantnim institucijama. Ovaj proces omogućava efikasnije sprovođenje propisa i bolje razumevanje evropskih standarda, što je ključno za uspešnu implementaciju prekograničnih projekata. Uspostavljanje specijalizovanih radnih grupa za pravnu usklađenost koje će raditi na redovnom ažuriranju i implementaciji EU zakonodavstva može doprineti ovom cilju. Organizovanje obuka za zaposlene u relevantnim institucijama koje uključuju praktične primere i simulacije, kao i razvoj interaktivnih online platformi za kontinuirano obrazovanje o promenama u zakonodavstvu, omogućavaju bolju primenu i razumevanje evropskih propisa.

Nedostatak tehničke opreme i infrastrukture za zaštitu životne sredine -

Nedostatak modernih tehnoloških rešenja i odgovarajuće infrastrukture otežava efikasno praćenje i upravljanje kvalitetom vode, vazduha i zemljišta. Investiranje u modernizaciju i nabavku tehničke opreme, kao i u razvoj infrastrukture, može značajno poboljšati kapacitet za zaštitu životne sredine. Ova ulaganja omogućavaju tačnije praćenje zagađenja i bolju reakciju na ekološke izazove, što je ključno za ostvarivanje ciljeva prekograničnih programa. Razvijanje plana za modernizaciju tehnološke opreme i infrastrukture koji uključuje identifikaciju ključnih potreba i prioriteta, nabavku i implementaciju najnovijih tehnologija za monitoring kvaliteta vazduha, vode i zemljišta putem tendera i partnerstava sa tehnološkim kompanijama, kao i uspostavljanje sistema redovnog održavanja i nadogradnje opreme, može značajno doprineti unapređenju.

Ograničeni stručni kapaciteti i nedostatak obuke za lokalno osoblje -

Nedostatak obučanih stručnjaka i specijalista u lokalnim zajednicama može usporiti napredak u realizaciji projekata. Organizovanje specijalizovanih treninga i edukativnih programa za lokalno osoblje i stručnjake pomaže u poboljšanju njihovih veština i znanja u upravljanju projektima. Ova obuka omogućava bolje razumevanje i primenu savremenih metoda i tehnika, što doprinosi uspešnoj implementaciji prekograničnih inicijativa. Uspostavljanje programa obuke u saradnji sa obrazovnim institucijama i stručnjacima iz oblasti zaštite životne sredine, koji uključuju module za specifične veštine i znanja potrebna za upravljanje projektima, sa mogućnošću sertifikacije za polaznike, kao i implementacija mentorskog programa gde iskusniji stručnjaci pružaju podršku i savetovanje mlađim kolegama, može značajno poboljšati stručne kapacitete.

Nedovoljna transparentnost i inkluzivnost u procesu donošenja odluka -

Proces donošenja odluka često je nedovoljno transparentan i ne uključuje sve relevantne aktere. Povećanje transparentnosti kroz javne konsultacije i uključivanje lokalnih zajednica i nevladinih organizacija može poboljšati kvalitet odluka i osigurati da su interesi svih strana uzeti u obzir. Ova praksa doprinosi većem poverenju u projekte i poboljšava njihovu efikasnost. Implementacija platformi za javnu konsultaciju koje omogućavaju građanima i organizacijama da daju povratne informacije i predloge, organizovanje redovnih sastanaka sa predstavnicima lokalnih zajednica i nevladinih organizacija kako bi se osigurala njihova aktivna uloga u donošenju odluka, kao i razvoj sistema praćenja i izveštavanja o procesima donošenja odluka i njihovim ishodima, može poboljšati transparentnost i inkluzivnost.

Slaba koordinacija među različitim sektorima i nivoima vlasti -

Nedostatak koordinacije među različitim sektorima i nivoima vlasti može dovesti do dupliciranja napora i gubitka resursa. Uspostavljanje međusektorskih radnih grupa i platformi za komunikaciju i koordinaciju aktivnosti omogućava bolju saradnju i usklađenost između različitih aktera. Ova koordinacija pomaže u optimizaciji resursa i osigurava da se ciljevi prekograničnih projekata postižu efikasnije. Formiranje međusektorskih radnih grupa sa jasno definisanim ciljevima i odgovornostima koje redovno izveštavaju o napretku i izazovima, korišćenje digitalnih alata za koordinaciju i komunikaciju koji omogućavaju praćenje aktivnosti i razmenu informacija između različitih sektora, kao i organizovanje redovnih koordinacionih sastanaka za sve ključne aktere, može poboljšati koordinaciju i efikasnost.

Nedostatak naprednih tehnologija za monitoring i analizu podataka -

Nedostatak savremenih tehnologija otežava precizno praćenje i analizu podataka o stanju životne sredine. Implementacija naprednih tehnologija za prikupljanje i analizu podataka omogućava bolje razumevanje i reagovanje na ekološke promene. Ove tehnologije poboljšavaju sposobnost da se identifikuju i reše problemi u realnom vremenu, što je ključno za uspešnu realizaciju prekograničnih projekata i očuvanje životne sredine. Ulaganje u istraživanje i razvoj novih tehnologija za prikupljanje i analizu podataka, saradnja sa univerzitetima i istraživačkim institutima za razvoj i testiranje inovativnih rešenja, kao i uspostavljanje pilot projekata za implementaciju novih tehnologija, može doprineti ovom cilju. Takođe, organizovanje obuka za korišćenje novih tehnologija osigurava njihovo efikasno korišćenje i primenu.

Održavanje i upravljanje postojećom infrastrukturom - Održavanje postojećih objekata i infrastrukture koja je izgrađena u okviru projekata može predstavljati izazov. Implementacija održivih praksi i dugoročnih planova za upravljanje infrastrukturom može pomoći u očuvanju i efikasnom korišćenju resursa nakon završetka projekta. Razvijanje dugoročnih planova za održavanje i upravljanje infrastrukturom koja je izgrađena u okviru projekata, uključujući redovan pregled, popravke i nadogradnje, kao i uključivanje lokalnih zajednica i upravljačkih timova u održavanje i korišćenje resursa, može značajno doprineti očuvanju i funkcionalnosti infrastrukture.

Nedostatak lokalne podrške i angažovanja - Projekti mogu naići na prepreke ako lokalne zajednice nisu dovoljno angažovane ili ne pružaju podršku. Razvijanje lokalnih partnerskih odnosa i učešće zajednica u planiranju i implementaciji može povećati podršku i doprineti uspehu projekata. Organizovanje lokalnih informativnih kampanja i radionica kako bi se podigla svest o projektima i njihovim koristima, stvaranje partnerstava sa lokalnim organizacijama i liderima zajednica kako bi se osigurala njihova aktivna uloga u projektima, kao i uključivanje lokalnih predstavnika u fazu planiranja i evaluacije projekata, može poboljšati angažovanje i podršku.

Nepredviđeni prirodni ili ekološki incidenti - Prirodne nepogode i ekološki incidenti mogu uticati na sprovođenje projekata. Razvijanje plana za vanredne situacije i prilagodljive strategije može pomoći u minimiziranju uticaja takvih incidenata na realizaciju projekata. Uključivanje osiguranja i drugih mehanizama za minimiziranje finansijskog uticaja takvih događaja, kao i organizovanje simulacija i vežbi za timove koji će raditi na prevenciji i odgovorima na vanredne situacije, može omogućiti efikasnije upravljanje i minimiziranje rizika povezanih sa prirodnim i ekološkim incidentima.

ZAKLJUČAK

Saradnja Srbije sa susednim zemljama igra ključnu ulogu u unapređenju ekoloških standarda, zaštiti životne sredine i promociji održivog razvoja u regionu. Analiza različitih programa i projekata, uključujući IPA II i IPA III inicijative, pokazuje da postoji napredak u ovoj oblasti, ali i da postoje brojni izazovi koji zahtevaju dodatnu pažnju i strateški pristup.

Identifikovani izazovi, kao što su usklađivanje sa zakonodavstvom EU, ograničeni stručni kapaciteti, nedovoljna transparentnost u donošenju odluka, slaba koordinacija među sektorima, nedostatak naprednih tehnologija, nedostatak lokalne podrške itd. predstavljaju ključne prepreke za uspešnu realizaciju prekograničnih projekata. Svaki od ovih izazova zahteva specifična rešenja i pristupe kako bi se obezbedio efikasan napredak u implementaciji i postizanju ciljeva.

Srbija može unaprediti svoju ulogu u prekograničnoj saradnji kroz kontinuirano usklađivanje sa evropskim zakonodavstvom. Neophodno je intenzivirati usklađivanje sa evropskim zakonodavstvom kako bi se omogućila bolja implementacija projekata i

Transgranična saradnja Srbije i susednih zemalja u oblasti zaštite životne sredine i očuvanja prirodnih resursa: izazovi i perspektive

prilagođavanje evropskim standardima. Pored toga, ključno je da se ulaže u modernizaciju tehničke opreme i infrastrukture, što će omogućiti efikasnije praćenje i zaštitu životne sredine. Osim toga, organizovanje specijalizovanih obuka za lokalne stručnjake može poboljšati kapacitet za upravljanje projektima i osigurati bolju primenu savremenih tehnika. Transparentnost u donošenju odluka treba da se poveća kroz uključivanje svih relevantnih aktera, što će doprineti većem poverenju i boljoj implementaciji inicijativa. Uspostavljanje efektivnih mehanizama koordinacije između različitih sektora i nivoa vlasti može optimizovati resurse i poboljšati saradnju.

Kroz ove mere, Srbija može značajno doprineti uspehu prekograničnih projekata i ojačati svoju ulogu u regionalnoj saradnji. U konačnici, uspešna realizacija ovih projekata ne samo da doprinosi očuvanju životne sredine i unapređenju kvaliteta života, već i jačanju regionalnih odnosa i evropskih integracija.

ZAHVALNICA

Istraživanje je sprovedeno na Univerzitetu u Beogradu – Geografskom fakultetu, finansirano sredstvima Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije.

LITERATURA

EU projekti u Srbiji. (2024). U: EU za tebe. Preuzeto 30. avgusta 2024, sa <https://www.euzatebe.rs/rs/projekti>

IPA program međugranične saradnje Srbija – Makedonija (2024). Preuzeto 29. avgusta 2024, sa <https://eu.rs-mk.org/>

IPA program međugranične saradnje Srbija – Bugarska (2024). Preuzeto 29. avgusta 2024, sa <http://www.ipacbc-bgrs.eu/>

Interreg Danube Region Programme (2024). Preuzeto 28. avgusta 2024, sa <https://interreg-danube.eu/>

Interreg Adrion Programme (2024). Preuzeto 28. avgusta 2024, sa <https://www.adrioninterreg.eu/>